

само. — № 9. — С. 72-75; *Свідер П.* Хто ж він, Чіпка Вареник // Українська мова і література і загальноосвітній школі — 2000. — № 5. — С. 16-18; *Степанишин Б.* То хто ж усе-таки Чіпка Вареник: правдолюб чи кримінальний злочинець? // Українська мова і література і загальноосвітній школі — 2001. — № 1. — С. 64. **7.** *Степанишин Б.* То хто ж усе-таки Чіпка Вареник... — С. 64. **8.** *Гундорова Т., Шумило Н.* Тенденції розвитку художнього мислення (поч. ХХ ст.) // Слово і Час. — 1993. — № 1. — С. 55-66.

Владимир Полищук

*НЕ-ИСТОРИЧЕСКИЕ ПОВЕСТИ МИХАЙЛА СТАРИЦКОГО “БАЙСТРЯ”
 (“БЕЗОТЦОВЩИНА”)*

В статье анализируется последняя по времени написания и одна из наиболее интересных повестей М. Старицкого, по-новому осмысливается ее проблематика и образная структура.

Ключевые слова: повесть, морально-этическая проблематика, религиозность (христианская), грех, социальность, образ.

Volodymyr Polishchuk

*UNHISTORICAL STORIES BY MYKHAILO STARYTSKY: “EXTRAMURAL BABY” (“A BABY
WITHOUT THE FATHER”)*

The last and the one of the most interesting stories by Mykhailo Starytsky is analysed in this article. The story's problems and imaginative structure are considering in a new fashion.

Key words: story, moral-ethical problems, religiousness (Christian), sin, social, image.

Лілія СИРОТА

**АВАНГАРДНІ ЖУРНАЛИ Я. ЦУРКОВСЬКОГО У КОНТЕКСТІ
ЗАХІДНОУКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРНОЇ ПОЛЕМІКИ 1920-Х РР.**

У статті з урахуванням специфіки розвитку західноукраїнського культурного середовища 1920-х рр. проаналізовано літературні журнали „Наука й письменство” (1924) і „Літературні Вісти” (1927 – 1928), естетичні ідеї яких були новаторськими і радикально коригували художні пошуки письменників молодшого і старшого покоління. Досліджено видавничо-редакторську діяльність і художню творчість Я. Цурковського, його полеміку з відомим тогочасним критиком М. Рудницьким. Особливу увагу звернено на резонанс, який періодичні видання Я. Цурковського здійснили у 1920-і рр.

Ключові слова: журнал „Наука й письменство”, журнал „Літературні Вісти”,

Я. Цурковський, М. Рудницький, авангард, літературна полеміка, критика, 1920-і рр., Львів.

Український авангард 1920 — 1930-х рр. покликав до життя велику кількість літературознавчих досліджень [14; 15; 2; 34; 32]. Незважаючи на це, в історії української літератури все ще існує ряд малознаних і зовсім невідомих в науковому обігу фактів літературного життя міжвоєнного періоду. Своє дослідження почнемо від 1924 р., коли виразно окреслилася нова авангардистська спрямованість творчості західноукраїнських митців, проаналізуємо художні і літературно-критичні матеріали журналів „Наука й письменство”, „Літературні Вісти”, газети „Діло” та інших періодичних видань, що виходили у Львові у міжвоєнний період. **Метою** розвідки є з’ясування специфіки полеміки між молодим поетом Ярославом Цурковським і відомим літературним критиком Михайлом Рудницьким. Дослідники історії українського письменства цього часу майже не апелювали до поетичних, прозових і критичних текстів, опублікованих на сторінках цих львівських часописів (винятком є хіба-що газета „Діло”) і не розглядали літературно-естетичні погляди М. Рудницького, наприклад, в контексті публікацій таких періодичних видань, як „Наука й письменство” і „Літературні Вісти”, а Я. Цурковського – в контексті „Діла” [28; 8; 56].

В українській літературі 1920-х рр. загострення відносин між західноукраїнськими письменниками виникло на основі значного розходження у поглядах на розвиток літератури і на авангардизм зокрема. Критичний дискурс, який було запропоновано і розкрито у Львові в 1920 – ті^ор., окреслимо як полемічний.

„Наука й письменство” – львівський журнал, який у 1924 році об’єднав навколо себе багатьох молодих митців. Його автори відкрито обстоювали мистецьку і наукову свободу, допускали діалог у художньо-естетичних пошуках. Я. Цурковський, „начальний” редактор цього видання, у слові „Від Редакції” писав про „недостачу журналу” з літератури, розповідав про наміри об’єднати письменницькі сили Галичини та відзначав байдужість представників старшого

покоління до найновіших модерних пропозицій. Він також виділив прагнення молодих митців «викорінити позитивно це лихо й закиди від ветеранів, які добачують у них виключно без вихідну неміч», котра призвела до «ідеологічного розподілу нації в сьогочасному: на старих і молодих, що впливає, наслідком двох зарисованих у нації тенденцій» [7, 1].

Вперше через редакційну статтю та інші публікації журналу «Наука й письменство» значна кількість львівських молодих і частина старших митців слова, що приєдналися до них, відкрито заговорила про право на існування нового й радикального в літературі, його захист і широку популяризацію, а також про повагу до здобутків старшого покоління письменників і критиків. Було чітко виділено два протилежні спрямування західноукраїнської літератури, які редакція окреслила як «тенденція минулого й тенденція майбутнього», тобто існування тенденції до революційного розвитку культури і формування її протилежності – підпорядкування ідейно-естетичного поступу традиції, а потім і повне ігнорування чи руйнування нового. Спочатку маніфестувалося відмежування модерної літератури 1920-х рр. від попередніх художньо-естетичних здобутків. Модернізм, який творили у міжвоєнний період письменники старшого покоління, у молодих поетів і критиків журналу «Наука й письменство» асоціювався з песимізмом, суспільною апатією, хаотичністю та слабкістю творчого духу.

Я. Цурковський прагнув не лише спрямувати сучасників до більш активних художньо-естетичних пошуків, а й знайти розуміння й підтримку у досвічених поетів. Тому одним із завдань журналу було «засипати все-таки доволі небезпечно зарисовану провальну прірву» між двома поколіннями письменників. Редактор осуджував «вигідний пасивізм, чорну зневіру... брак віри в себе в майбутньому», «особисті порахунки», намагався ліквідувати «рабське положення нації» загалом [7, 1]. І хоча він розглядав літературне життя за загальноприйнятою схемою – відкинути минулі здобутки, підтримати авангардний розвиток світового мистецтва, – у програмній статті можна було знайти й оригінальні думки про розвиток української літератури: «ідеологічна

єдність» [7, 1], розмах, «стремління до уссовершення нації» [7, 1], до «людського чоловічого» [7, 2], «прямолинійність» [7, 2], до творення науки з «ціхами оригінальності й обективности» [7, 2], «художньої літератури живучости, сили» [7, 2].

Редакція показувала несумісність нового і новітнього у модернізмі, тобто існуючої модерної практики і молодого творчого індивідуалізму, який тільки-но окреслювався; закликала до ширшої свободи пошуків та мобільності особистості. У редакційній статті часопису «Наука й письменство» не лише увиразнювалися існуючі в суспільстві і культурі протиріччя, а й стверджувалася відкритість авторів журналу до діалогу чи кількох діалогів, допустимості з боку молодих поліфонії ідей у літературі при підтримці їх письменниками старшого покоління, пошук нових видавничих і поетичних форм. «Таким чином зіллються старі й молоді в одному руслі духової творчости» [7, 3], – підсумовував Я. Цурковський.

Зазначимо, що західноукраїнські письменники і науковці не випадково вирішили саме через журнал розкривати особливості розвитку тогочасної літератури і науки. Адже одним із улюблених видів видань прихильників авангардистських ідей була періодика. Як відомо, саме жанр газети чи журналу мав в українській літературі міцну традицію. Згадаймо журнали «Музагет», «Митуса», «Семафор у майбутнє» та інші, які були друкованими органами літературно-мистецьких груп.

Змістовна особливість часопису «Наука й письменство» полягала у особливості рубрикового відбору матеріалу та у порядку його подачі. Тому це видання дещо нагадувало збірник – чергувалися наукові праці, критичні матеріали, бібліографія, художні тексти. Його обкладинка була скупом оформлена, зокрема вгорі на ній було розміщено набрану простим, дещо видовженим по вертикалі шрифтом назву, підкреслену двома лініями – дуже грубою і тонкою, посередині – велика римська цифра один, внизу – врозрядку на довжину усієї сторінки нежирним шрифтом подано назву місяця і таким же способом, але за допомогою жирного шрифту розміщено рік. Два останні елементи відділені

чорною полосою товщиною один сантиметр. Такою аскетичністю в дизайні Я. Цурковський збільшив подібність журналу до наукового видання, чим підкреслив його відмінність від модерністських і подібність до авангардистських невишуканих видань. Про радикально новаторський характер журналу засвідчив також теоретичний і художній матеріал. Це видання, без крикливої обкладинки, ілюстрацій, було зроблене на дешевому сірому папері. Зміст журналу, поданий на другій і третій сторінках обкладинки, був розбитий на дві великі колонки, майже не залишивши місця на поля. Текст змісту – єдиний у журналі, який паралельно поданий українською і німецькою мовами, що характерно науковим збірникам. Також було уміщено редакторські вимоги до рукописів тощо.

Співіснування протилежних жанрів, стилів у журналі настільки показове, що дозволяє сприймати його лише як новий тип модерного видання. Я. Цурковський дуже радикально застосував авангардистський закон співіснування різних елементів в одній цілості. Будучи не лише поетом, а й дипломованим психологом, він намагався поєднати мистецтво й науку, тим самим звести мистецтво з логікою, конструкцією, математичними і психологічними розрахунками. Синтетичні ідеї Я. Цурковського про зв'язок різних видів мистецтва і їх вплив на людину були містком між поколінням символістів і представниками нового мистецтва. У своєму часописі він втілював у життя принцип «всеістніння» різних елементів на рівні «відчущання й вичущання» [47, 5].

У першій і єдиній книжці журналу «Наука і письменство» існували рубрики «Теорія пізнання», «Фільософія», «Право – Історія культури – Генетична соціологія», «Фільософія мистецтва», «Музика», «Красне письменство», «Науковий рух» та ін. У часописі було опубліковано статтю Я. Цурковського «Елементологія», Ю. Богачевського «Світ як сила і краса», П. Сосенка-молодшого «Етнологічні первні староукраїнського права (Досліди над первопчатками укр. правової культури)», художні твори та ін. Також уміщувалася хроніка з медицини, фізики, права тощо. У статті Ю. Богачевського

«Світ як сила і краса» точним наукам відводилася велика роль. Математика для цього автора, наприклад, є наукою про космос як логічний порядок, в який укладається хаос за допомогою сили [4, 22]. У статті Б. Кудрика «Підстави музичного мистецтва» говорилося про вільну музику, гармонію у мистецтві і в світі загалом і про гармонію, створену за незмінними законами Всесвіту, як основу життя [20, 52]. А у праці М. Кушніра «Творчість артиста» розглянуто творчість як приклад сили людського розуму, що дає їй змогу відчувати себе паном «наших зворушень», побачити, що володіємо «нашою пристрастю злого й доброго може сильніше і неподільніше, чим володів нею Спіноза» [22, 51]. Я. Цурковський у статті «Елементологія» також намагався виявити певні загальні закони побудови світу і мистецтва по аналогії із строгими науковими законами. Він виділяв здатність людини відчувати зовнішнє і, на його думку, на основі різних «вичувань» за законами норм і об'єктивізму постає світ і різні види мистецтва. Я. Цурковський у журналі навіть хотів створити рубрику «Елементологія», що свідчило про велике значення, яке він надавав вивченню елементів, тобто індивідуумів [47, 5].

Новаторські за звучанням ідеї Я. Цурковського підкріплювалися художніми творами журналу. Авторами «Науки й письменства» були і члени прокатолицької львівської літературної групи «Логос» – С. Семчук, О.-М. Мох (О. Петрійчук), П. Сосенко-молодший, Р. Сказинський, а також імажиністка М. Дика, В. Гаврилюк, творчість якого згодом розвинулася у імпресіо-сюрреалізм, неосимволісти М. Антіох, Г. Орлівна, С. Купчинська та інші. З цього можемо зробити висновок, що видавці журналу не пропагували якусь одну художньо-естетичну систему. Представники різних літературних напрямів у виданні Я. Цурковського виступали разом, синтезуючи різні естетичні ідеї.

Видавці і критики звернули увагу на цей журнал. Однак через те, що вийшло лише одне його число, не присвятили йому окремих оглядів. Редакція газети «Діло» у рубриці «Бібліографія» опублікувала повну інформацію про зміст цього часопису [31]. Згадку про це видання залишив Клим Поліщук, який зазначив: «... тепер уже й наймолодші, випустили першу книжку свого місячника

«Наука й письменство», який, недивлячись на свій поважний розмір (8 аркушів!), зовсім не тішить своїм змістом ...» [23, 6]. А також М. Рудницький, який доволі образливо в одній із своїх статей згадав його авторів [38].

„Літературні Вісти” – наступне періодичне видання Я. Цурковського, яке виходило у Львові упродовж 1927 – 1928 рр. Усі автори „Літературних Вістей” – члени літературного об’єднання „ІНТЕБМОВСЕГ”, назва якого розшифровувалася як „Інтелектуальний Блок Молодої Всеукраїнської Генерації” [16], друкованим органом якого був цей журнал. Його поява яскраво засвідчила незгасання суперечок, які відбувалися у той час у літературно-мистецькому житті Львова, а також про непрості суспільно-економічні умови, у яких змушені були „виживати” такого роду часописи.

Нам вдалося розшукати матеріали з історії видання журналу „Літературні Вісти”, зокрема про його реєстрацію і конфіскацію. 28 жовтня 1926 р. редактор львівського видавництва “Новий Кобзар” Ярослав Цурковський і службовець торговельної централі українських кооператорів “Центросоюз” Євген Цурковський повідомили польську владу, що 12 листопада цього ж року вони розпочнуть „... видання місячника “Літературні Вісти”, органу, присвяченого справам літературно-мистецько-наукової інформації, критики, полеміки, дискусії, квестіям культури та оригінальної белетристичної творчості” [10, 3]. Ними ж приблизно було визначено термін, коли мало вийти перше число, – грудень 1926 р. Однак у грудні відбулася зміна видавця – 7 грудня ним став Семен Халамбура, про що Я. Цурковський знову повідомив поліцію [10, 7]. Лист від 6 квітня 1927 р., підписаний С. Харамбурою, на той час видавцем і відповідальним редактором, і Я. Цурковським, начальним редактором, повідомляв про можливу появу лише на початку квітня першого подвійного числа їхнього місячника – за квітень і травень [10, 8]. У наступному зверненні Я. Цурковського, який став видавцем журналу, і нового відповідального редактора В. Лопушанського до Дирекції поліції у Львові говорилося про те, що від 8 липня 1927 р. Володимир Лопушанський приступив до своїх обов’язків у журналі [10, 9]. Його першим заступником призначено Осипа Турянського,

професора гімназії у Рогатині. З архівних джерел довідуємося, що ці зміни відбулися у зв'язку з від'їздом С. Халамбури на постійне проживання до Борщева [16]. 19 жовтня 1927 р. В. Лопушанський з невідомих нам причин залишив посаду відповідального редактора часопису “ЛіВі” (так сама редакція скорочувала назву „Літературні Вісти”), як і місце директора видавництва “Новий Кобзар”. Тому вже 21 жовтня цю посаду зайняв Теофіл Небожук, а за видавця підписувався Ярослав Цурковський. У кінці 1927 р. обов'язки редактора частково перейняв Я. Цурковський – він став начальним редактором, а Т. Небожук – відповідальним [10, 13, 15, 18].

У деклараціях про родинний стан і вид заняття, котрі щорічно подавалися польській поліції, віднаходимо також важливі біографічні дані про працівників видавництва „Новий Кобзар” і редакції “Літературних Вістей”. Ярослав Цурковський і Володимир Лопушанський на той час – студенти філософії гуманітарного відділу, Степан Халамбура – абсолювент права. Усі троє навчалися у Львівському університеті ім. Яна Казимира (тепер – Львівський національний університет імені Івана Франка). Теофіл Небожук – „студент техніки” (тепер – Університет “Львівська Політехніка”) [10, 3, 9, 13, 16].

Від'їзд С. Харамбури до Борщева і відмова Я. Цурковського від права бути власником журналу було не на користь “Літературних Вістей”, що відтермінувало їх вихід аж до першої половини квітня 1927 р. До того ж планувалося за квітень і травень видати подвійне число. Незважаючи на відсутність пропаганди політичних ідей у журналі, він зазнавав конфіскації [9, 6]. Зокрема §1 і § 2 статті Я. Цурковського „Ідеологічний „Fleischzettel” і неідеологічні “tringeld'u” монструальних Ботокудів” [49]. 31 грудня прокуратура апеляційного суду у Львові скасувала рішення Дирекції поліції лише щодо § 2 [45, 1].

Загалом, видавнича історія “ЛіВі” якнайкраще відображала хиткий стан західноукраїнської періодики у контексті польської дійсності міжвоєнного періоду. Політичний тиск передбачав і строгу газетно-журнальну цензуру. Атмосфера переслідувань, ув'язнення породжувала комплекси меншовартості і

пасивності, приглушувала прагнення митців до революційних художньо-естетичних пошуків. Однак під впливом загальної європейської спрямованості літератури до оновлення цей тиск спричинював у Галичині протест, який пришвидчував появу нових імен митців і прямовував їх до пошуків.

Той тип формату „Літературних Вістей”, до якого звернувся Я. Цурковський, знову складався з багатьох традиційних елементів, виділявся холодним раціональним оформленням, близьким до примітивізму. Його великий формат нагадував газету. На цю подібність також вказувало розміщення логотипу назви, поділ текстів на чіткі довгі колонки, уміщення портретів, мінімалізм авторських малюнків. Незвичними були надто великі статті і в цьому також полягав їх виклик традиції. Великий формат „Літературних Вістей” давав простір для верстки, розбиттю сторінок на багато колонок з дуже дрібним шрифтом і, відповідно, уміщенню на одній сторінці найрізноманітніших матеріалів, зокрема про творчість представників старшого і молодшого покоління. Новаторським також було звернення до великих текстів, їх розбиття на довгі вузькі колонки, відстань між якими була настільки малою, що з віддалі вони зливалися. Вузькі колонки контрастували із широкими. Подаючи громіздкі тексти дрібним шрифтом, редакція ніби навмисно утруднювала читання текстів. Зміст матеріалів допускав вживання справжніх імен авторів, а назв і підназв – найчастіше у вигляді незрозумілих фраз, слів. Особливу гостроту журналові надавали критичні статті, які своїм змістом і лексикою викликали асоціації з дитячою алогічністю, юнацьким бешкетством, поєднаним з грубою вуличною мовою. Усе це посилювало неподібність львівського часопису як до звичного футуристського видання, так і до класичного і перетворювало його на „нову сторінку” західноукраїнського авангарду.

Численні заклики редакції журналу до співпраці не були марні. Серед найбільших прихильників журналу – Євген Яворовський, Євген Бунда, Теофіл Небожук, Осип Турянський, Володимир Шаян, Ярослав Курдидик, Дмитро Козій, Григорій Смольський, Степан Масляк, Ірина Величко та інші. Коло авторів журналу із виходом наступних чисел не зменшувалося. У першому

числі читаємо: “Редакція “Літературних Вістей” взиває всі творчі таланти ... єднатися з ним так думкою як і співпрацею на сторінках нашого журналу, щоби могутніми, зєдиненими силами розбити вапнякову стіну назадників і дати прохід сяйливим промінням духовного відродження нового українського мистецтва й науки” [16]. Автори журналу підтримували позицію редакції. Зокрема у статті „Театр”, опублікованій у цьому виданні, невідомий автор погоджувався з думками Я. Цурковського: він вірив, що своєю впертістю молоде покоління зуміє змінити культурну ситуацію у краю на краще [42].

Редакція „Літературних Вістей” набагато радикальніше, ніж у журналі „Наука й письменство”, обстоювала новаторські ідеї. У часописі стверджено необхідність долання „монополію”, „абсолютизму” в критиці і за допомогою журналу як „позаклікової, понадпартійної, всенародньої літературно-мистецької трибуни” [6], через полеміку та творчість як єдиний шлях доведення своєї правоти буде дано новий простір літературним експериментам.

Художній матеріал журналу чи не найкраще підкреслив полістилістичний і поліжанровий характер авангардного мистецтва. Всі публікації журналу було об’єднано терміном „цивілізаційний презентивізм” [53]. Зі стилістичного боку, на нашу думку, у Я. Цурковського він проявився у близькості до футуризму. У творчості інших переважно розвивалися символістські впливи. Є. Бунда, пишучи про відсутність у сучасників „... революційної мови Унамуно, пафосу автентичности Пруса, метафізичного неспокою А. Гіда, біографічного характеру романів Уелса, суспільного католицизму Честертона, ... цинізму Шоу, ні реалістичного веризму Замятіна, Зощенка, ні песимізму, фаталізму і своєрідної гіперкомпозиції Чапека, ні мрійливості Рільке” [5], всі ці риси прагнув бачити у творчості своїх колег.

Уміщені у „Літературних Вістях” літературознавчі та публіцистичні тексти здебільшого були декларативні. Незалежно від того, чи мова велася про літературу, театр, музику, завжди відзначалося одне – модерна творчість і критика, на думку авторів „Літературних Вістей”, мають здійснитися, їм не може перешкодити атмосфера післявоєнної апатії.

Аналізуючи сьогодні зміст публікацій журналу, зважаючи на західноєвропейський авангардний контекст, ми розглядаємо „ЛіВі” як виразного представника „нових шляхів” і чи не єдиного пропагатора на західноукраїнському ґрунті полеміки та ідеї консолідації літературних сил.

Я. Цурковський, як писав критик газети „Селянський прапор”, сховавшись під псевдонімом А. Б., – поет, добре знаний у Львові тим, що прилюдно читав свої, як уважав, мало зрозумілі вірші, а також вдавався в прилюдну розмову зі своїми опонентами [1]. Частина статей „Літературних Вістей” була спрямована не проти представників повоєнного письменства загалом, а проти однієї особи – М. Рудницького [43], – який від першого творчого виступу Я. Цурковського перед громадськістю Львова та від часу появи першого його видання недоброзичливо відгукнувся про пошуки молодих і зайняв ворожу позицію щодо них. З боку журналу найбільше загострював полеміку Я. Цурковський. На його думку, цей критик, будучи водночас редактором однієї з найбільш авторитетних українських газет „Діло” і ведучи у ній літературну сторінку, не давав змоги друкуватися іншим і безперешкодно нищівно оцінював нові збірки.

У статтях Я. Цурковського наголошено на образно-шаблонному рецензуванні М. Рудницького, базованому на вивищенні одних і приниженні інших письменників. Молодий поет був твердо переконаний у тому, що повоєнному суспільству вкрай необхідне „оживлення кволого нашого літературно-мистецького руху, для наставлення його в круг заінтересування ширшого громадянства” [27]. Його праці, написані в епатажній формі, запам’ятовувалися як мовою, так і змістом.

У статті „Чи треба нам фізичного виховання” Я. Цурковський писав про необхідність змін у суспільстві: „... коли не хочемо діждатися грізного проклону своїх наступників, берімося негайно до фізичного відродження (регенерації) української нації” [51]. Зокрема потребу докорінно відмінної художньої практики у „Літературних Вістях” мотивував особливістю культурного повоєнного розвитку – не дав нічого виразно нового, а те, що існувало, було слабим, нечітким окресленням поступу, навіть плагіатом і працювало лише на

ширення і унормування попередніх художньо-естетичних здобутків [52]. 1920-ті рр. він розглядав як якісно нову добу, чистий ґрунт, на котрому треба створити і нове мистецтво, особливо поезію та критику. Повоєнний час для нього – це і своєрідні хащі, через які треба продертися митцю і знайти своє місце у житті. Чітке уявлення про те, що саме сприймав і не сприймав у практиці попередників Я. Цурковський, дає його рецензія на поему О. Бабія “Гуцульський курінь” і збірку віршів Ю. Шкрумеляка “Авлева жертва”, яку надрукував у журналі “Літературні Вісти” під криптонімом Я. А. Б. Ц. радив обом поетам „не псувати перо й чорнило”. Про О. Бабія писав, що це „усопший на літературному фронті віршун”. Крім того, віднаходив у поезії обох штучність почуттів, цинізм, нервозність, „силувані запозичення” тощо [54].

Уміщуючи у “ЛіВі” саркастичний памфлет, або “сатиричну цитрину” не лише на газети “Діло”, “Українські вісти”, “Нову Зорю”, а й на галицьке культурне середовище 1920-х рр. загалом, під назвою “Ідеологічний “Fleischzettel” і неідеологічний “tringeld’u” монструальних Ботокудів: (25 пунктів нинішньої нашої конституції “jak chto chce” на Господнє Передвиборче Різдво)”, Я. Цурковський подібно писав і про М. Рудницького: “... п. Ригайло Дурницький щиро признався, що він за останні 10 років у всіх тих згангренуваних Парижах та Лондонах збовванів (sic!), винісся зі стухлого літературного кутка Діла на широку арену цирку Ключдського ...” [49, 5]. Статті знаного критика викликали у молодого поета лише зневагу. Досвідчений критик і літературознавець, на його думку, не знає, не розуміє і не бажає розуміти, що є сучасність і пошуки молодих митців, не писав позитивних відгуків на їхні збірки. Коли ж М. Рудницький їх аналізував, то завжди мав багато зауважень. Він у своїх оглядах і рецензіях, по суті, ігнорував творами тих галицьких письменників, що заявили про себе у післявоєнний час. М. Рудницький значно більшу увагу приділяв художньому здобуткові представників старшого покоління українського письменства. Прослідкувавши його публікації у „Ділі” протягом 1920-х рр., бачимо увагу до творчості О. Кобилянської, Б. Лепкого, К. Гриневичевої, В. Винниченка. Ще більша кількість розвідок М. Рудницького у

„Ділі” була присвячена постатям світового письменства. Його західні автори упродовж зазначених років – це Б. Шоу, П. Валері, А. Бергсон, С. Пшибишевський, Г. Зудерман, Г. Еверс, М. Ренар, Б. Ібанес, М. Горький та інші.

Гостро сатиричний характер мала і брошура під назвою „Моя прилюдна відповідь Мих. Рудницькому”, яку у травні 1926 року Я. Цурковський видав власним коштом [50]. Він знову гнівно засудив газетну замітку „Вечір несвідомого гумору”, вважаючи, що її автор чинить несправедливу розправу над авангардистами. Зокрема писав, що статті цього критика не можна „... на будуче трактувати серйозно”. Далі відзначив: „Він [М. Рудницький – Л. С.] перекручує слова моїх поезій, перевертає до гори ногами факти та вкладає мені в уста фрази, яких я загалом досіль ще не висказував” [50, 3]. Я. Цурковський також підкреслив, що будь-які його спроби поширення „молодоукраїнської ідеології” завжди викликали незадоволення М. Рудницького. 1927 року редакцією „Літературних Вістей” у газеті „Діло” було уміщено протест, у якому говорилося про неприйнятний тон критики М. Рудницького і про неправдиве інформування читачів [35].

Відповідь-сатира Я. Цурковського була побудована не на аргументах, а на довільній сукупності вибраних довгих цитат із власної поезії, статей М. Рудницького та інших авторів, беззмістовних фраз, гасел, адресних образ. Навмисно називаючи себе “chudy literat”, Я. Цурковський за допомогою колажу, іронії, гіперболи та інших художніх засобів творить злісну пародію на багатослів’я тогочасної літератури і критики. Він умовно переносився у різні місця Галичини, використовував біографічні факти відомих діячів, висміював їхню діяльність і прагнення. Переходячи будь-які естетичні й етичні межі, сміливо користувався можливостями саркастичних засобів.

Обраний Я. Цурковським шлях спілкування з сучасниками – полеміка – розумівся як єдино можливий, через який буде здійснена найприскіпливіша ревізія доробку прихильників різних напрямів розвитку літератури і результати якої, на їхню думку, покажуть усі недоліки попереднього десятиліття

літературного розвитку, що і розкриє нагальну потребу в нових ідейно-естетичних пропозиціях.

Через скандальні публікації Я. Цурковського частина авторів „Літературних Вістей” перестала друкуватися у цьому часописі. До того ж назва журналу була надто звичною для широкої громадськості (маємо такі аналогії даної назви, як „Українські Вісті” у Парижі, „Львівські Вісті”, „Коломийські Вісті” та ін.) і не викликала нового зацікавлення. Адже у назві було закладено дві характеристики – літературність і задоволення інтересів широкої громадськості – вісті.

Позиція Я. Цурковського і його часопису знаходила незначну підтримку серед львівських критиків. Так, наприклад, Федір Дутко засудив такі прояви тогочасної літератури, як “сонливий ритм” [16], консерватизм у рецензуванні творів. Він писав про безкритичність галицької критики, “дегустування читача через ту безкритичність” [12]. Єдиною газетою, яка рекламувала журнал Я. Цурковського, була „Рада”. 3 березня 1927 року „Рада” повідомила, що 15 березня у Львові має з’явитися перше число журналу „Літературні Вісті”. Далі в анонсі говорилося про призначення нового часопису і про його матеріали: „Часопис, присвячений літературно-мистецькій критиці, інтересуватиме в першій мірі молодією наддністрянською мистецькою творчістю. Зосібна, матиме оригінальні документи й матеріали відносно життя й творчості Івана Франка” [26]. Як бачимо, цей анонс нічим не відрізнявся від інших і не акцентував на експериментуваннях “Літературних Вістей”. Інформація про журнал не була повною, однак вона дозволяла спокійно сприйняти його появу. Окрім того, роком раніше газета „Рада” анонсувала книжкові видання „Бібліотеки молодого письменства „Нова доба”, зокрема книги Р. Сказинського „Блукання велитнів”, Я. Цурковського „Вогні” і А. Вартового „Клекоче дзвін” [33].

Незважаючи на те, що у спарених перших двох числах журналу „ЛіВі” було надруковано безкритичну оглядову рецензію на збірки Р. Сказинського [17], 15 травня 1927 року у газеті „Рада” у відгуку на „Літературні Вісті” Р. Сказинський зазначив: „часопис ... приніс низку нецікавих статей, закінчених по більшій часті теплим словом у користь одного з молодих adeptів нашого

письменства, Ярослава Цурковського... Зла воля, неуцтво, авторекляма, базарна лайка, нехлюйна мова і кепські „віци”, – прикмети, якими відзначаються ці статті...” [41]. Очевидно, для Р. Сказинського, який до виходу цього часопису, підтримував Я. Цурковського (згадаймо, Р. Сказинський співпрацював із журналом „Наука й письменство”, написав передмову до збірки „Смолоскипи” Я. Цурковського), було несподіванкою побачити на сторінках „ЛіВі” зловживання колегою своїми редакційними обов’язками і образливі вислови [55; 31; 21; 11].

Газета „Українські Вісти” (Париж) у серпні 1927 року умістила анонімний відгук на друге число „Літературних Вістей”. Його автор підтримав спрямування західноукраїнської літератури і мистецтва до авангарду, що повинно проявлятися у конкретних діях, наприклад, у написанні нових творів, започаткуванні видань, утворенні інституцій тощо. Однак звинуватив львів’ян у епігонстві, бездарності, замаху на неskomпрометовану досі назву, характерну ряду модерних літературних видань Західної Європи. Оскільки редакція у Львові підназву свого видання написала французькою мовою, то тим самим вона ніби-то запозичила назву популярного французького часопису „Nouvelles Litteraires”. А це, на думку автора, повинно було їх зобов’язати і до публікації такого ж роду літературно-мистецької інформації, як у французів – точної, об’єктивної, «приступної всім літературним школам і напрямам, про наклепи на особи не доводиться все говорити» [18]. «... ні в одній мові наслідування не таке нікчемне й своєї назви недостойне, як оця львівська газетка», – далі писали «Українські Вісти» [18]. Там же було вказано вимоги до змісту львівського часопису, що прибрав собі аналогічну французькому періодичному виданню назву : «докладна бібліографія ...; річеві реферати про зміст книжок; пристойні критичні огляди, чисті від усяких особистих напастей і всякої гуртківської сварки; змістовні автореферати, без самохвальства ...; портрети заслужених письменників ... – одним словом, вірні й точні і по змозі повні інформації («вісти») про все, що в літературній ділянці діється ...» [19]. На думку рецензента «Українських Вістей», таких критичних ідей та поетичних експериментів, які проводилися у львівських

«Літературних Вістях», українська література не потребує.

А О. Назарук, прив'язавши «Літературні Вісти» до пропаганди радянської ідеології в Галичині, писав: «Видавництва за больш.[евицькі] гроші буквально заливають Галичину й Волинь. Велічезні гроші йдуть на них. Редактори, недокінчені студенти, дістають суми – і пишуть, і пишуть! Неймовірні річі виписують (пор.[івняймо] пр.[иміром] 5 – 8 ч.[исло] «Літер.[атурних] Вістей»)» [46, 17 зв.]. Як бачимо, у 1920-ті рр. знані критики не з естетичних міркувань намагалися пригальмувати авангардні художні пошуки, а через їх можливий зв'язок з пролетарськими ідеями чи з політикою спольщення українців. Ідеологічні розходження, вважаємо, вагомо впливали на характер оцінки матеріалів журналу «ЛіВі» й творчості його авторів.

Кульмінацією гострих стосунків письменників молодшого і старшого покоління стала рецензія М. Рудницького на журнал „Літературні Вісти”, що лягла в основу його дискурсу зневаги до молодих і похвали відомих письменників. Він був переконаний, що Я. Цурковський – не поет-новатор, а психічно хвора людина і тому його твори віршами назвати не можна. Зацитуємо кілька уривків із його заміток про „ЛіВі”: “кумедний журнальчик “Літературні Вісти”, який своєю наївністю та неграмотністю нагадує пресу з під гімназійної лавки” [25]; “У журналі, крім усякої “харамбури” ... находимо кілька веселих місць” [24]. А про редактора і авторів М. Рудницький писав наступне: “молодий студентик, який у самім журналі та поза ним вигадує всілякі способи автореклями”, “молодий Мазун”, “наївні людці” [24], „графомани, що псують папір” [37]. М. Рудницький, досвідчений і авторитетний літературознавець й критик, не помічав, що його рецензії, котрі стосувалися осіб редакторів і видавців, менше авторів та опублікованого матеріалу, перетворилися в образ. Роблячи висновки про журнал, стиль його мислення не змінюється: ”Весь журнальчик робить вражіння безплатного додатку до “Зиза”. Графоманів є скрізь багато, але де є такі наївні людці як у нас, що дають себе ними пошивати у дурні” [24]. На думку цього критика, автори „Літературних Вістей” перш за все намагаються вразити читачів і навмисно подразнити критиків.

М. Рудницький, добре знаний тогочасний письменник і критик, міг дозволити собі зокрема і прямі уїдливі випадки, ескапади і гостроти навіть у пресі, не говорячи вже про кав'ярняні розмови, під час яких обговорювалися проблеми літератури. Аналізуючи у своїх статтях художні здобутки письменників світової та української модерної літератури, часто критикував нові авторські поетичні чи прозові збірки львів'ян. Він не сприймав не лише поезію Я. Цурковського і його журнал, а й, наприклад, таких письменників, як В. Бобинський, О. Бабій, Б. - І. Антонич [39; 40; 29]. До речі, редакція львівського журналу „Культура” ще у 1925 р. умістила статтю, у якій не погоджувалася з літературними оцінками М. Рудницького, зокрема було зауважено: „Хай у нас буде „ура” публіцистика, – але ми щасливі, що вона не така в нас, як у Вас!” [19].

М. Рудницький був розчарований і навіть розлючений, як уважав, непрофесійністю, яку він побачив у журналі „Літературні Вісти”. Вбачаючи у творчості Я. Цурковського божевільну нісенітницю, він не знаходив іншої форми критики, як гострої сатири з елементами образи: „Це навіть не карикатура справжньої літературної інформації ..., а просто така антитеза справжньої літературної газети і глум над самою ідеєю такого видання”, а його художні матеріали містять „ознаки наддніпрянських форм” [25], тобто критик відзначив виразне наслідування стилістичної манери східноукраїнських письменників. М. Рудницький також звинуватив „Літературні Вісти” у пропольській орієнтації. Підставою для цього слугували опубліковані спогади Г. Бігеляйзена про І. Франка (написані спеціально для цього часопису) [3], замітка В. Зехентера про модерну літературу у Польщі [13] та інші матеріали.

Безсумнівно, видавничий проект Я. Цурковського був експериментом. Про те, що він не зовсім удався, своїм саркастичним словом відзначили критики львівських та еміграційних часописів. Вони не змогли знайти жодних позитивних рис у творчості Я. Цурковського і в його журналах. Впливові видання, знані представники тогочасної літератури оцінили нове не з погляду ще однієї пропозиції або позиції, на які має право кожен митець у будь-який час, і

не з погляду широкого спрямування мистецтва до нового у модерну епоху, а з позицій традиційності та суб'єктивного ставлення, що перетворювало полеміку у сварку й образу.

Часописи Я. Цурковського з'явилися тоді, коли після визвольних змагань на час другої половини 1920-х рр. західноукраїнська література дещо відійшла від історико-патріотичної спрямованості. Відбувалося швидке відшарування нових експериментів від модернізму попередніх років і навпаки. Зроблений М. Рудницьким нищівний аналіз творчості Я. Цурковського яскраво про це свідчив, а готовність до полеміки журналу “Літературні Вісті”, метою якого було утвердити розуміння нового як необхідного, виправданого, – про рішучість молодих. Саме через журнал як зібраний разом і систематизований та регулярно пропонований читачам матеріал львівські поети і критики сміливо заявили про свою єдність і готовність у будь-якій формі обстоювати свої ідеї.

Літературна полеміка 1927—1928 рр. у Львові впритул підійшла до відкритої ворожості, що в умовах радянської дійсності призвело б до цькування і репресій, а в Галичині – утруднювало і так у складних суспільно-політичних і соціально-економічних умовах польської дійсності входження, підхоплення і розвиток модерних художньо-естетичних ідей і їх природню селекцію. Це відкрите протистояння зникло, коли у Західній Україні у 1930-і рр. про себе ширше і фаховіше почав заявляти авангард, постійно відновлюваний до потреб нового покоління й епохи.

Література

1. А. Б. Цурковський – Федорців – Должицький // Селянський прапор. – 1926. – Ч. 51. – С. 3.
2. Андрусів С. Модус національної ідентичності: Львівський текст 30-х років ХХ ст. – Тернопіль: Джура; Львів: ЛНУ ім. І. Франка, 2000. – 340 с.
3. Бігеляйзен Г. Мої спомини про Івана Франка // Літературні Вісти. – 1927. – Ч. 1-2. – С. 4; Там само. – Ч. 3-4. – С. 5; Там само. – Ч. 5-8. – С. 2; Там само. – 1928. – Ч. 10-15. – С. 3.
4. Богачевський Ю. Світ як сила і краса // Наука й письменство. – 1924. – Кн. 1. – С. 16-22.
5. Бунда Є. Творчий zenit Богдана Лепкого // Літературні Вісти. – 1927. – Ч. 5-8. – С. 3-4.
6. Від Редакції // Літературні Вісти. – 1927. – Ч. 1-2. – С. 12.
7. Від Редакції // Наука й письменство. – 1924. – Кн. 1. – С. 1-4.
8. Гдакович М.

„Інтебмовсеґіі” Я. Цурковського як спроба створення авангардного мистецтва у Західній Україні // Збірник праць Науково-дослідного центру періодики / НАНУ. ЛНБ ім. В. Стефаника. Науково-дослідний центр періодики; За ред. М. М. Романюка. – Львів, 2002. – Вип. 10. – С. 395 – 400. **9.** Державний архів Львівської області. – Ф. 271. – Оп. 1. – Спр. 1559. – 6 арк. **10.** Державний архів Львівської області. – Ф. 271. – Оп. 1. – Спр. 1606. – 20 арк. **11.** Друк Самійло. Кінець кризи української поезії на західних землях: (На марґінесі сконфіскованої поеми Я. Цурковського) // Літературні Вісти. – 1928. – Ч. 10-15. – С. 6. **12.** Дутко Ф. Поваги до критики: (Дещо з нагоди критичних виступів д-ра М. Рудницького) // Діло. – 1929. – Ч. 217. – С. 2-3. **13.** Зехентер В. Дещо з молодого літературного життя в Польщі // Літературні Вісти. – 1927. – Ч. 3-4. – С. 2. **14.** Ільницький М. Критики і критерії: Літературно-критична думка в Західній Україні 20—30-х рр. ХХ ст. – Львів: ВНТЛ, 1998. – 148 с. **15.** Ільницький О. Український футуризм: 1914 – 1930 / Перекл. з англ. Р. Тхорук. – Львів: Літопис, 2003. – 453 с. **16.** Інтелектуальний Блок Молодої Всеукраїнської Генерації // Літературні Вісти. – 1927. – Ч. 3-4. – С. 1. **17.** Козій Д. Поет чину // Літературні Вісти. – 1927. – Ч. 1-2. – С. 5 – 6. **18.** Кому таке потрібне? (З приводу появи львівських „Літературних Вістей”) // Українські Вісти. – 1927. – № 42. – С. 2. **19.** Критика та критики (З приводу статті М. Рудницького „Журнали, видавці та література”, див. „Діло” ч. 105, 106, 107, і 108 за м. травень 1925) // Культура. – 1925. – Ч. 6/7. – С. 96. **20.** Кудрик Б. Підстави музичного мистецтва // Наука й письменство. – 1924. – Кн. 1. – С. 51-58. **21.** Курдидик Я. Ярославів Цурковському // Літературні Вісти. – 1927. – Ч. 3-4. – С. 4. **22.** Кушнір М. Творчість артиста // Наука й письменство. – 1924. – Кн. 1. – С. 43-50. **23.** Лавринович К. Сучасна українська поезія в Галичині // Наш світ. – 1925. – Ч. 1. – С. 5-6. – К. Лавринович – псевдонім К. Поліщука. **24.** Літературний куток // Діло. – 1927. – Ч. 103. – С. 4. **25.** Літературний куток // Діло. – 1927. – Ч. 191. – С. 3. **26.** [Літературні Вісти] // Рада. – 1927. – Ч. 18. – С. 6. **27.** Літературно-Мистецький Плебісцит „Літературних Вістей” // Літературні Вісти. – 1927. – Ч. 1-2. – С. 5. **28.** Лозинський І. Інтебмовсеґіі // Слово і час. – 1993. – Ч. 2. – С. 78 – 82. **29.** м. р. З нових книжок // Діло. – 1932. – Ч. 66. – С. 6. – м. р. – криптонім М. Рудницького. **30.** [Наука й письменство] // Діло. – 1924. – Ч. 266. – С. 5. **31.** Нашим письменникам під розвагу // Літературні Вісти. – 1927. – Ч. 1-2. – С. 5. **32.** Неврлий М. Етапи формування західноукраїнської модерної поезії // Благовісник праці: Науковий збірник на пошану акад. Миколи Мушинки / Міжнародна асоціація українців; Асоціація українців Словаччини; Наукове товариство ім. Шевченка у Словаччині; Пряшівський університет. Філософський факультет. – Ужгород; Пряшів, 1998. – С. 241 – 254. **33.**[Оголошення] // Рада. – 1926. – Ч. 82. – С. 4. **34.** Олійник-Рахманний Р. Літературно-ідеологічні напрямки в Західній Україні (1919 — 1939 роки). – К.: Четверта хвиля, 1999. – 240 с. **33.** §19. Спростування „Літературних Вістей” // Діло. – 1927. – Ч. 122. – С. 4.

34. [Пересторога] // Діло. – 1926. – Ч. 264. – С. 3. **35.** Рудницький М. Вечір несвідомого гумору: (Тов-о наукових викладів ім. Петра Могили. – Із циклу літературно-дискусійних вечорів) // Діло. – 1926. – Ч. 91. – С. 4. **36.** Рудницький М. Журнали, видавці та література // Діло. – 1925. – Ч. 107. – С. 2. **37.** Рудницький М. З нових поезій // Діло. – 1923. – Ч. 183. – С. 7. **38.** Рудницький М. З оман любовної лірики: (Лист до Бабія) // Діло. – 1929. – Ч. 267. – С. 2-3. **39.** Ск-ий Р. [Літературні Вісти] // Рада. – 1927. – Ч. 39. – С. 6. **40.** Театр // Літературні Вісти. – 1927. – Ч. 1-2. – С. 11. **41.** Турянський О. Рецензент і критик // Літературні Вісти. – 1927. – Ч. 3-4. – С. 6 – 10. **42.** Харамбура С. Літературні Вісти // Літературні Вісти. – 1927. – Ч. 1-2. – С. 1. **43.** Центральний державний історичний архів України у м. Львові. – Ф. 205. – Оп. 1. – Спр. 3140. – 6 арк. **44.** Центральний державний історичний архів України у м. Львові. – Ф. 359. – Оп. 1. – Спр. 201. – 34 арк. **45.** Цурковський Я. А. Б. Елементологія // Наука й письменство. – 1924. – Кн. 1. – С. 5-15. **46.** [Цурковський Я. Пересторога] // Діло. – 1926. – Ч. 256. – С. 3. **47.** Цурковський Я. Ідеологічний “Fleischzettel” і неідеологічний “tringeld’u” монструальних Ботокудів: (25 пунктів нинішньої нашої конституції “jak chto chce” на Господнє Передвиборче Різдво) // Літературні Вісти. – 1927. – Ч. 5-8. – С. 5-8. **48.** Цурковський Я. Моя прилюдна відповідь Мих. Рудницькому: Збанкrotований віршун загибаючої кліки в літературно-критичному замотиличенні. – Львів, 1926. – 7 с. **49.** Цурковський Я. А. Б. Чи треба нам фізичного виховання? // Січові Вісти. – 1923. – Ч. 3/4. – С. 32. **50.** Цурковський Я. In perpetuum rei memoriam // Літературні Вісти. – 1928. – Ч. 10-15. – С. 8 – 9. **51.** Шаян В. Шляхи нашого джес-бенду // Літературні Вісти. – 1927. – Ч. 3-4. – С. 10. **52.** Я. А. Б. Ц. Літературна Саламаха // Літературні Вісти. – 1927. – Ч. 3-4. – С. 7-8. – Я. А. Б. Ц. – криптонім Я. Цурковського. **53.** Яворовський Е. Поезія часу й простору – філософія боротьби – гімн вічної краси // Літературні Вісти. – 1927. – Ч. 1-2. – С. 3. **54.** Яцив Р. ІНТЕБМОВСЕГ (ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИЙ БЛОК МОЛОДОЇ ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ ГЕНЕРАЦІЇ) // Енциклопедія Львова / За ред. А. Козицького; Ред. кол.: Ісаєвич Я. Д. та ін. – Т. 2. – Львів: Літопис, 2008. – С. 563 – 564.

Лилия Сирота

*АВАНГАРДНЫЕ ЖУРНАЛЫ Я. ЦУРКОВСКОГО В КОНТЕКСТЕ ЗАПАДНОУКРАИНСКОЙ
ЛИТЕРАТУРНОЙ ПОЛЕМИКЕ 1920-Х ГГ.*

В статье, учитывая специфику развития западноукраинской культурной среды 1920-ых гг., проанализировано литературные журналы „Наука й письменство” (1924) и „Літературні Вісти” (1927 – 1928), эстетические идеи которых были новаторскими и радикально корректировали художественные поиски писателей младшего и старшего поколения. Также исследовано издательско-редакторскую деятельность и художественное творчество Я.

Цурковського, його полеміку з відомим критиком того часу М. Рудницьким. Особливу увагу звернено на резонанс, який періодичні видання Я. Цурковського виробили в 1920-і роки.

Ключевые слова: журнал „Наука й письменство”, журнал „Літературні Виступи”, Я. Цурковський, М. Рудницький, авангард, літературна полеміка, критика, 1920-і роки., Львів.

Lilija Syrota

*VANGUARD JOURNALS BY YA. TSURKOVSKYI IN THE CONTEXT OF THE WEST UKRAINIAN
POLEMICS IN THE 1920S.*

The article analyses the literary periodicals “Nauka i pys'menstvo” (1924) and “Literaturni Visti” (1927 – 1928), innovative aesthetic ideas of which influenced the artistic search of young and old generations of writers, within the wider context of the West Ukrainian cultural milieu in the 1920s. There has been examined editorial and creative work by Ya. Tsurkovs'kyi as well as his polemics with the well-known at that time literary critic M. Rudnyts'kyi. Special attention is paid to the repercussions which Ya. Tsurkovs'kyi's periodicals had in the 1920s.

Key words: journal “Nauka i pys'menstvo”, journal “Literaturni Visti”, Ya. Tsurkovs'kyi, M. Rudnyts'kyi, vanguard, literary polemics, criticism, 1920s, Lviv.